

Çeviri Sosyolojisi Işığında Türkçeden Fransızcaya ve İngilizceye Çeviri (1999-2008): Bir Ön Araştırma¹

Translation from Turkish into French and English from a Translation Sociology Viewpoint (1999-2008): A Preliminary Research

Araştırma/Research

Fatma AKSOY

Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü,
aksoytr@yahoo.com, ORCID ID: orcid.org/ 0000-0002-9865-4306

ÖZET

Edebiyat ve çevirinin kesişimi, kültürel alışverişin, dilsel nüansların ve toplumsal yansımaların bir araya geldiği dinamik bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanda, edebi eserlerin bir dilden diğerine çevirileri yalnızca kültürlerarası etkileşimi mümkün kılmaz, aynı zamanda ilgili toplumların sosyo-kültürel dinamiklerine dair iç görüler de sunar. Bu bakış açısından yola çıkan ve disiplinlerarası bir alan olan çeviri sosyolojisi, bir yandan çevirinin çeşitli sosyal, kültürel, politik ve ekonomik faktörlerden nasıl etkilendiğini; öte yandan, toplumsal yapılandırmaları ve etkileşimleri nasıl etkilediğini ve/veya yansıttığını araştırır. Bu çalışmada, çeviri sosyolojisi ışığında, öncelikle 1999-2008 yılları arasında Türkçeden Fransızcaya ve İngilizceye çevrilen eserlerin bibliyografyası derlenmiştir. Çalışmanın temel amacı, çevirileri sistematik olarak bir araya getirip kategorize ederek, Frankofon ve Anglofon dünyalarda Türkçe eserlerin çevrilmesi ve temsil edilmesindeki eğilimleri ortaya çıkarmaktır. Ayrıca, bu araştırma karşılaştırmalı bir bakış açısı benimseyerek, kültürel, dilsel ve sosyo-politik faktörlerin farklı dilsel ve kültürel bağlamlarda Türkçe eserlerin seçimini ve bu seçimlerin Fransa ve İngiltere’de nasıl benzerlikler ve farklılıklar gösterdiğine ışık tutmayı ve çeviribilim, karşılaştırmalı edebiyat ve kültür sosyolojisi alanlarında süregelen tartışmalara katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu çalışma sonucunda, öncelikle çevreden merkeze doğru gerçekleşen çeviri hareketlerinde Türkçeden Fransızcaya ve İngilizceye

¹ Bu çalışma, Fatma AKSOY’un Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İngilizce Mütercim-Tercümanlık Doktora Programı’nda Doç. Dr. Hilal Erkazancı Durmuş’un danışmanlığında hazırladığı “Translation and Politics of Identity: Türkiye in the Eyes of Europe (1999-2008)” (2024) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

yapılan çevirilerin sayısının oldukça düşük olduğu ve buna bağlı olarak da çevrilen türlerin çeşitliliğinin son derece zayıf olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: çeviri sosyolojisi, Türkçeden çeviri, edebi çeviri, çeviri hareketleri, nicel analiz

ABSTRACT

The intersection of literature and translation presents a vibrant arena for cultural exchange, linguistic intricacies, and societal reflections. Within this context, translated literary works not only facilitate cross-cultural dialogue but also offer insights into the socio-cultural dynamics of the respective societies. Through the lens of translation sociology, which explores the impact of social, cultural, political, and economic factors on translation practices and their reciprocal influence on social structures and interactions, this study aims to examine the translation and representation of Turkish literature in the Francophone and Anglophone worlds between 1999 and 2008. By systematically compiling and categorizing translations, the study intends to unveil patterns in which works are translated in different linguistic and cultural contexts. Additionally, through a comparative approach, the research seeks to illuminate the influence of cultural, linguistic, and socio-political elements on the selection of Turkish literary works in France and England, highlighting both commonalities and disparities. This investigation seeks to contribute to current debates in translation studies, comparative literature, and cultural sociology. As a result of this study, it has been found that the number of translations from Turkish into French and English, that is, from a peripheral to central languages, is quite low and the diversity of the translated genres is extremely poor.

Keywords: sociology of translation, translation from Turkish, literary translation, translation flows, quantitative analysis

1. Giriş

Küreselleşmenin, diğer bütün ürünler üzerinde olduğu gibi, kültürel ürünlerin sınırları aşması ve yayılması üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Zira, Gisèle Sapiro *Translatio: Le marché de la traduction en France à l'heure de la mondialisation* başlıklı derleme kitabın giriş bölümünde küreselleşmenin uluslararası kültürel alışverişi olumlu etkileyip etkilemediği, kültürel ve ekonomik emperyalizmin bir yansıması olup olmadığını sorgulamaktadır (2008, s. 7). Bu alışverişi mümkün kılan çeviri faaliyetlerinin gözlemlenmesi, bu sorulara cevap ararken iyi bir başlangıç teşkil edebilir.

Edebiyat ve çevirinin kesişimi, çeviribilimin ortaya çıktığı 1970'li yıllardan beri araştırmacıların ilgisini en çok çeken alanlardan birisi olmuştur. Dilbilimsel yaklaşımları tamamlayan ve 1980'lerden itibaren yoğunlaşan kültürel bakış açısı, postkolonyalizm ve kültürel çalışmaların önderliğinde, dil, güç ve kültür arasındaki karmaşık bağlantılara dikkat çekerek çevirinin önemli ölçüde yeniden değerlendirilmesini tetiklemiştir. Araştırmacılar, antropolojik girdilerden yola çıkarak, çevirmenler ve etkileşimde buldukları kültürler arasındaki güç dinamiklerini incelemeye başlamış, altta yatan

egemenlik yapılarını ortaya çıkarmayı amaç edinmişlerdir. Çeviribilimdeki bu dönüşüm, çağdaş bağlamlardaki çeviri uygulamalarını araştırdıkça, dikkatler sosyolojik bir bakış açısına yönelerek, bireylerin ve kurumların, diğer bir deyişle, çıkar gruplarının çevirideki rollerine vurgu yapılmıştır. Genişleyen bu bakış açısı ile, çeviriyi küresel bir çerçeveye oturtmanın gerekliliği anlaşılmıştır.

Sosyolojik bakış açısına göre, edebi eserlerin bir dilden diğerine çevirileri yalnızca kültürlerarası etkileşimi mümkün kılmaz, aynı zamanda ilgili toplumların sosyo-kültürel dinamiklerine dair iç görüler de sunar. Çeviri, edebi metinlerin dilsel ve kültürel sınırların ötesine yayılmasında önemli bir araç görevi görür. Fakat çeviri faaliyeti girdi-çıkıtı mantığı üzerinden değerlendirilemeyeceği gibi sosyolojik açıdan bakıldığında birçok aktörün dahil olduğu çok katmanlı bir süreçtir. Bu çalışma, Türkçeden önde gelen iki Batı diline, Fransızca ve İngilizceye yapılan çevirileri inceleyerek, kültürlerarası edebi alışverişin süreçlerine, kalıplarına ve sonuçlarına ışık tutmayı hedeflemektedir. Analiz, çeviri pratiğini şekillendiren sosyal, kültürel ve kurumsal faktörleri vurgulayan çeviri sosyolojisinin kuramsal çerçevesine dayanmaktadır.

Bu çalışmada kullanılan veriler, 1999-2008 yılları arasında Türkçeden Fransızcaya ve İngilizceye çevrilen eserlerin derlemesini içermektedir. Bu çevirilerin sistematik olarak bir araya getirilerek kategorize edilmesi, Frankofon ve Anglofon dünyalarda Türk edebiyatının çevrilmesi ve temsil edilmesindeki eğilimlerin anlamlandırılmasına katkı sağlayabilir. Çalışmanın karşılaştırmalı bir bakış açısıyla, Türkçe eserlerin seçimini ve bu seçimlerin Fransa ve İngiltere’de nasıl benzerlikler ve farklılıklar gösterdiğine ışık tutabileceği; çeviribilim, karşılaştırmalı edebiyat ve kültür sosyolojisi alanlarında süregelen tartışmalara katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

2. Kuramsal ve Tarihsel Çerçeve

Çeviri sosyolojisi, çeviri faaliyetlerinin sosyal boyutlarını ve sonuçlarını inceler. Bu disiplinlerarası alan, çevirinin çeşitli sosyal, kültürel, politik ve ekonomik faktörlerden nasıl etkilendiğini ve tersine, toplumsal yapılandırmaları ve etkileşimleri nasıl etkilediğini ve/veya yansıttığını araştırır. Bu alandaki temel temalar güç dinamiklerini, kültürel alışverişi, kimlik müzakerelerini, dil politikalarını ve çevirmenlerin farklı topluluklar arasındaki aracı rolünü kapsar.

Sosyolojik açıdan bakıldığında, çeviri yalnızca dilbilimsel bir pratik değildir; çeviri, aynı zamanda sosyal bir olgu olarak kabul edilir. Çevirmenler, seçimleri, sosyal statüleri, değerleri ve bakış açılarının yanı sıra içinde faaliyet gösterdikleri bağlamsal ortam tarafından şekillendirilen ve bu bağlamların şekillenmesine katkıda bulunan aktif aktörler olarak kabul edilir. Üstelik, çevirmen, çeviri sürecine dahil olan aktörlerden sadece biridir. Çeviri sosyolojisi, çeviri sürecine dahil olan farklı aktörleri göz önünde bulundurarak, çeviri metinlerin farklı kültürel ve toplumsal alanlarda fikirlerin, bilginin ve kimliklerin şekillenmesine ve yayılmasına nasıl katkıda bulunduğunu araştırır. Çeviriler, diğer kültürlerle ilişkin algıları etkileme, hâkim anlatılara meydan okuma ve kültürler arası kavrayışı teşvik etme potansiyeline sahiptir. Ayrıca, küresel arenada seslerini duyurmak isteyen marjinalleştirilmiş topluluklar için güçlendirme veya direniş araçları olarak da hizmet edebilirler.

Genel olarak çeviri sosyolojisi, çeviri pratikleri ile toplumsal dinamikler arasındaki karmaşık etkileşime dair eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır. Çeviriyi sosyolojik bir mercekten inceleyen akademisyenler, dil ve kültürün daha geniş toplumsal süreçlerle nasıl kesiştiğini ve çevirinin farklı bağlamlarda güç ilişkilerini ve toplumsal yapıları nasıl hem yansıtabildiğini hem de yeniden şekillendirebildiğini daha iyi anlayabilirler.

Michaela Wolf, *Constructing a Sociology of Translation* başlıklı kitabın giriş bölümünde 2000'li yıllardan itibaren, özellikle çeviri araştırmalarıyla ilgili olarak "sosyolojik bakış açısı"nda dikkate değer bir gelişme yaşandığını vurgular (2007, s. 13). Bu gelişen bakış açısı artık yaygın olarak "çeviri sosyolojisi" olarak adlandırılan ekolle birleşmiş ve kitabın yazımından bu yana geçen yaklaşık 15 yılda teorik yazıların yanı sıra vaka araştırmalarında da önemli bir artış olmuştur (Sapiro, 2008; Tyulenev, 2012; Erkazancı Durmuş, 2020; Brisset & Rodriguez, 2020). Bu geniş şemsiyenin altında, her biri çeviri olgusunun farklı yönlerine ışık tutan çeşitli sosyolojik araştırma kolları ortaya çıkmıştır.

İlk olarak, Wolf'un da belirttiği gibi, klasik sosyolojik gelenekten yola çıkarak çeviri sosyolojisinin bir kolu, çeviri üretiminde yer alan aktörlere odaklanır (2007, ss. 14-15). Bu bakış açısı, çevirmenleri belirli kültürel, politik ve ekonomik bağlamlara yerleşmiş sosyal aktörler olarak inceler. Kaynak ve hedef diller ve kültürler arasında aracılık etme motivasyonlarını, kısıtlamalarını ve eylemlerini derinlemesine inceler. Çevirmenlerin sosyal geçmişlerini, ağlarını ve mesleki uygulamalarını inceleyen bu yaklaşım, çeviri faaliyetinin doğasında olan güç dinamikleri, statü farklılıkları ve etik hususlar arasındaki karmaşık etkileşimi ortaya çıkarır. Bu anlamda özellikle Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün kuramsal çerçevesinden faydalanılmaktadır (bkz. Gouanvic & Schultz 2010).

İkinci olarak, çeviri sosyolojisinin bir başka kolu dikkatleri çeviri sürecinin kendisine yöneltmektedir (Wolf, 2007, ss. 15-16). Bu bakış açısı çeviri eylemi sırasında ortaya çıkan sosyal etkileşimlere, müzakerelere ve güç mücadelelerine odaklanırken, çevirmenlerin anlamı bir dilsel ve kültürel bağlamdan diğerine aktarırken dilsel, kültürel ve ideolojik engelleri nasıl müzakere ettiklerini araştırmaktadır. Çeviri stratejilerini, seçimleri ve zorlukları analiz eden bu araştırma dizisi, dilsel ve kültürel ayrımlar arasında köprü kurmada rol oynayan karmaşık dinamikleri aydınlatmayı hedeflemektedir. Çeviri sürecini incelerken, metinlerin yalnızca dilsel ürünler olmadığını, aynı zamanda toplumsal söylemlerin derinliklerine gömülü olduğunu kabul etmektedir. Üç boyutlu bir çeviri modeli, bu karmaşık ilişkinin kavramsallaştırılmasına yardımcı olabilir. İlk boyut, kaynak metni ve onun kültürel bağlamını içerir. İkinci boyut, çevirmenin, metinler ve bunların sosyal bağlamları arasında, çevirinin yorumlanmasını ve algılanmasını etkileyen bir aracı olarak odaklanmaktadır. Üçüncü boyut ise, hedef metni ve onun yeni anlamlar ve yankılar kazandığı erek kültür içinde alımlanmasını içerir. Bu model, çevirinin dinamik doğasını ve kültürlerarası iletişimde metinlerin sosyal bağlamını anlamının önemini vurgulamaktadır (bkz. Tahir-Gürçağlar, 2008).

Son olarak, "kültürel ürünün sosyolojisi" olarak bilinen üçüncü kol, çevrilmiş metinlerin daha geniş toplumsal sonuçlarını incelemeyi hedeflemektedir (Wolf, 2007, ss. 16-18). Bu yaklaşım, çevirilerin sosyal kimliklerin, normların ve değerlerin inşasına ve

müzakeresine nasıl katkıda bulunduğunu ve toplumsal algıları, temsilleri ve söylemleri nasıl şekillendirdiğine odaklanmaktadır. Çeviri metinlerin alımlanışını, dolaşımını ve etkisini analiz eden bu yaklaşım, çevirilerin kültürlerarası ilişkileri, kültürel politikaları ve küreselleşme süreçlerini nasıl etkilediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu bakış açısı, çevirinin toplumsal kimlik, temsil, toplumsal roller ve ideolojiler gibi toplumun çeşitli yönlerini açık ya da örtülü olarak şekillendirmede nasıl çok yönlü bir rol oynadığını aydınlatmayı amaçlamaktadır. Diğer bir deyişle, çevirinin daha geniş sosyal olguları etkilediğini ortaya koyarak çeviri ile toplumsal dinamikler arasındaki karmaşık ilişkiyi vurgulamaktadır (bkz. Shavit, 2002).

Yukarıda bahsi geçen üç farklı boyuta bir tane daha eklenebilir: özellikle Gisèle Sapiro ve Johan Heilbron'un öncülük ettiği ve çeviri metinlere sadece sosyo-kültürel ürünler olarak değil aynı zamanda ekonomik ürünler olarak yaklaşan bakış açısıdır. Bu çalışma alanının sistematik bir şekilde temelini 2000'li yılların başında Heilbron ve Sapiro atmıştır. "Outline for a sociology of translation: Current issues and future prospects" (2007) başlıklı makaleleri, çeviribilimde yaygın olan yorumlayıcı bakış açısı ile sosyologlar arasında kabul gören ve uygulanan ekonomik bakış açısının toplumda daha baskın olan ancak çeviribilimde daha az yaygın olan ekonomik perspektifin de tek başına aydınlatamayacağı noktaların olduğu vurgulanmaktadır. Ve her iki yaklaşım da var olan karmaşıklığı biraz farklı şekillerde basitleştirme eğilimindedir (Heilbron & Sapiro, 2007, s. 94). Ekonomik yaklaşım, bir metnin ve yazarının benzersizliğine odaklanmak yerine, çevrilmiş kitapları ulusal ve uluslararası pazar ilkelerine dayalı olarak üretime, dağıtımına ve tüketime konu olan ürünler olarak sınıflandırır. Ancak çevrilmiş kitapları sıradan bir meta olarak görmek, onların kültürel önemini ve bunları üretme ve pazara sunmadaki benzersiz stratejileri göz önünde bulunduramaz:

Uluslararası çeviri sistemi, çeşitli ortak mekanizmaları gösteren yapılandırılmış ilişkilerin bir bütünü olarak tanımlanabilir. Uluslararası çeviri kitap pazarına ilişkin istatistiksel verilerden yararlanılarak bu alışverişlerin yapısı genel bir şekilde açıklanabilir. (Heilbron & Sapiro, 2007, s. 94)²

Küresel çeviri eğilimlerini tartışan literatür sıklıkla UNESCO verilerinin sınırlamalarına işaret etmekte ve ülkeler bazında önemli dalgalanmalar nedeniyle bunların karşılaştırılabilirliğini sorgulamaktadır (Heilbron, 1999; Brisset & Colon Rodriguez, 2020). UNESCO'nun Index Translationum çeviri veri tabanı, dünya çapında çevrilen kitapları takip eden, farklı ülkeler tarafından sağlanan bilgilerle düzenli olarak güncellenen, zaman zaman eksiklikler gösterse de hali hazırda bulunan tek kapsamlı veritabanı görevi görmektedir. Bu nedenle, Index verileri kullanılırken, araştırmacı sınırlamalarının farkında olarak sadece genel eğilimleri belirlemek için faydalı olabileceğinin bilincinde olmalıdır. Brisset ve Colon Rodriguez'e (2020, s. 231) göre veri tabanının gücü, yazarlar, çevirmenler, yayınevi bilgileri, kaynak ve çevrilmiş diller ve derinlemesine kategorize edilmiş konular hakkında ayrıntılı bilgi sağlamasında yatmaktadır.

² Aksi belirtilmedikçe alıntıların Türkçeye çevirisi, makalenin yazarına aittir.

Uluslararası çeviri hareketlerini temsil eden istatistiksel veriler ışığında, karşımıza çıkan en çarpıcı sonuçlardan biri, ülkeler arasında asimetrik bir akış ve diller arasında da hiyerarşik bir ilişki olduğudur. Bu bağlamda, Heilbron, çeviri sosyolojisinin ilgilendiği temel konuyu aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

Çeviri sosyolojisinin en genel konusu: uluslararası bir sistem olarak ele alınan kitap çevirisidir. Amaç, çeviri kitapların uluslararası akışının yapısal bir analizini sunmak ve böyle bir analizin çeviri sürecini anlamak için neden vazgeçilmez olduğunu göstermektir. Bu bağlamda başlıca iki soru önem taşımaktadır. Çeşitli dil grupları arasında kitap çevirilerinin eşit olmayan akışları nasıl açıklanabilir? Ve farklı dil grupları içinde çevirinin değişen rolü nasıl açıklanabilir? Her iki soruya da bir cevap önerirken, ilgili faaliyetlerin birbirine bağlı olduğu ve bu nedenle uluslararası, hatta bir dünya sistemi oluşturduğu düşünülmektedir. (1999, ss. 431-432)

Küresel çeviri sistemi özünde hiyerarşik bir temelde çalışır ve dilleri merkezi (central), yarı çevresel (semi-peripheral) veya çevresel (peripheral) olarak sınıflandırır. Temel olarak, bir dil, dünya çapında çevrilen kitapların toplam sayısının daha büyük bir bölümünü oluşturuyorsa, uluslararası çeviri ağında daha merkezi bir konuma sahiptir (Heilbron, 1999, s. 433). Veriler, İngilizcenin küresel çeviri sistemindeki en merkezi dil olduğunu (hyper-central language) doğrulamaktadır. İngilizceden hemen sonra ise ulusüstü niteliklere sahip diller gelmektedir. Bunlar arasında Fransızca, Almanca, İspanyolca ve Arapça sayılabilir. Abraham de Swaan (2001) tarafından önerilen sosyolojik dil hiyerarşisine uygun olarak, yaklaşık yüz “merkezi” dil eğitimde, hukuk sistemlerinde, yönetimde, medyada, endüstride ve teknolojiye kullanılma avantajına sahiptir ve bu özellikler onları “çevresel” dillerden ayırır. Çevresel diller, tüm dillerin %98’ini oluşturmalarına rağmen, küresel nüfusun %10’undan azı tarafından kullanılmaktadır.

Dilleri merkezîyet düzeylerine göre sınıflandırdığımızda, karşımıza çıkan en çarpıcı gözlemlerden birisi, çevirilerin merkezden çevreye doğru akma eğiliminde olduğudur (Heilbron, 1999, s. 435). Çeviriler, günümüzde çoğunlukla doğrudan kaynak dilden gerçekleşse bile, herhangi bir eserin merkezi bir dile çevrilmiş olması son derece önemli bir sıçramadır. Bir kitap saygın bir yayıncı tarafından merkezi bir dile çevrildiğinde, dünya çapındaki yayıncıların hemen ilgisini çekecektir (Heilbron, 1999, s. 436). Ayrıca çeviribilim açısından, merkez-çevre ilişkilerinin yansımalarını temel olarak dört başlıkta toplayabiliriz. Bu yansımaların, 1999-2008 yılları arasında Türkçeden Fransızca ve İngilizceye yapılan çevirileri kapsayan vaka çalışmamızda ne derece geçerli olduğu analiz bölümünden sonra değerlendirilecektir.

1. **Merkez ve çeşitlilik:** Bir dilin küresel sistemdeki merkezi konumu, o dilden çevrilen türlerin çeşitliliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Bir başka deyişle, bir dil ne kadar merkezi konumdaysa, bu dilden çevrilen eserlerin orantılı bir şekilde çeşitlilik göstermesi beklenir (Heilbron, 1999, s. 438).
2. **Çevrilen eserlerin özgün eserlere oranı:** Uluslararası çeviri sisteminde, daha merkezi olan dillerde çeviri eserlerin özgün eserlere göre yüzdesi daha düşük olma eğilimindedir. Hem İngiltere’de hem de Amerika Birleşik Devletleri’nde yayımlanan kitapların sadece %5’inden azı çeviri eserlerdir (Heilbron, 1999, s.

439). Bu oran Fransa'da %10-12 civarında seyretmektedir (Heilbron, 1999, s. 440).³

3. **Diller arasında karşılaştırma:** Herhangi bir dile çeviriler incelenirken, rakamların daha anlamlı kılınması için kaynak dillerin çeşitlendirilmesi ve diller arasında kıyaslamalar yapılabilmesi son derede önemlidir.
4. **Merkez-çevre ilişkisi:** Eserler, genel olarak, ancak merkezi dillere çevrildikten sonra çevre dillere aktarılma eğilimindedir. Herhangi bir yazarın eserinin merkezi konumdaki dillere çevrilmesi, yazarın uluslararası sistemde daha görünür olmasını sağlayarak sembolik sermaye birikimine katkıda bulunur. Prestij veya tanınma temelinde özel veya tüzel bir kişiye sunulan kaynaklar olarak adlandırılan ve bir kültür içinde sahip olunan değer olarak hizmet eden sembolik sermaye düzeyi, "hem edebi alanın birikimine hem de yeni edebi eserlerin sürekli olarak ortaya konmasına bağlıdır" (2005, s. 161). Uluslararası edebiyat veya çeviri sistemleri için, sembolik sermaye, bir edebi alanın veya dilin küresel konumuna göre belirlenmektedir. Sembolik sermayesi yüksek olan diller diğer dillere daha yüksek oranlarda çevrilmektedir. Sembolik sermayesi düşük olan dillerden çeviri ise merkezdeki egemen dillere göre çok daha azdır.

Pascale Casanova, *World Republic of Letters* kitabında, uluslararası edebiyat sisteminin inceliklerini araştırmakta, bu sistemin yapısını ve altında yatan ilkeleri incelemektedir. Hiyerarşik bir düzen temelinde işleyen bu "Dünya Edebiyat Cumhuriyeti" içinde, en zengin edebi alanların en eski olma eğiliminde olduğunu öne sürmektedir (Casanova, 2004, s. 82). Bu bakış açısı, Türkiye bağlamına uygulandığında, Türkçe yazının neden çevresel bir konumda bulunduğuna ışık tutmaktadır. Türkçe eserlerin oluşturduğu alan, kendisini, diğer yerleşik ulusal alanlara kıyasla nispeten geriden gelen, yeni ortaya çıkmış edebiyat alanları arasında bulmaktadır (Casanova, 2004, s. 83). Bu eşitsizlik, Osmanlı İmparatorluğu'nun idari ve edebi alanlarında Farsça ve Arapçanın tarihsel hakimiyetine kadar uzanmaktadır. Halkın günlük iletişim dili olan Türkçe, Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar resmi bir statü kazanamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti bağımsızlık sonrası ülkede yapısal bir dönüşüme öncelik vermiş, eşi görülmemiş bir çeviri projesi başlatılmıştır. Tercüme Bürosu dönüşümün temel bir unsuru olmuş, Büro'nun girişimleriyle birleşen bir dizi dil ve eğitim reformu, hükümetin Türkiye'yi modernleştirme hedefinin önemli bir bileşeni olmuştur (bkz. Aksoy, 2010; Berk, 2006; Daldeniz, 2014). Casanova, "Consécration et accumulation de capital littéraire" başlıklı makalesinde, Türkiye'dekine benzer çeviri projelerinin rolünü aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

[Ö]zel 'gecikme' durumlarında [farklı tarihlerde uluslararası rekabete giren ulusal edebiyat alanları arasında var olan zamansal boşluk], çeviri edebi zamanı 'yakalamanın'

³ Heilbron'a göre, Fransa'daki çeviri oranının İngiltere veya ABD'ye göre daha yüksek olması, Fransız kültürel mirasının zenginliğine atfedilebilir. Fakat uluslararası çeviri hareketlerinin yapısını kavramak için ulusal kültürel özellikler yeterli değildir. Esasen, Fransa'daki çevirilerin oranı, Fransızcanın uluslararası çeviri sistemindeki durumunu yansıtmakta ve Almancanın rolü ve Almanya'daki çeviri oranıyla benzerlikler göstermektedir (Heilbron, 1999, s. 440).

tek yoludur. Başka bir deyişle, çeviri 'zamansal hızlanma' aracıdır: zaman olarak merkezlerden çok uzakta olan bütün bir ulusal alanın, edebi meridyendeki (estetik) sanatın durumuna erişimini sağlayarak küresel edebi rekabete girmesini sağlar. (2002, s. 13)

Cumhuriyet dönemi Tercüme Bürosu'nun misyonu tam olarak da burada yatmaktadır. Casanova çevirinin yalnızca edebi meşruiyet mücadelesinde "sermaye birikimi" (accumulation) için önemli bir araç değil, aynı zamanda belirli bir "kutsama" (consécration) için de önemli bir faaliyet olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim merkezden nispeten uzak bir dildeki metinlerin merkezi bir dile çevrilmesi, küresel alanın güçlenmesinin yollarından biridir. Dolayısıyla, çeviri süreci yalnızca dilsel ayrımlar arasında köprü kurmanın bir aracı olarak değil, aynı zamanda küresel edebiyat ortamındaki mevcut güç dinamiklerine meydan okuyan ve bunları yeniden şekillendiren bir mekanizma olarak da hizmet etmektedir.

Çeviri faaliyeti, ilk seçimden son incelemeye kadar, finansman, düzenleme, yayınlama, pazarlama gibi hususları kapsayan karmaşık süreçler bütünüdür. Von Flotow ve Nischik'in (2007) *Translating Canada* başlıklı derleme kitabın ön sözündeki "Çeviri kasıtlı bir faaliyetir ve bu nedenle ne masum ne de rastlantısaldır" (s. 2) iddiasından yola çıkarak çevirinin, Türk kimliğinin yurtdışındaki temsili üzerinde de önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Çeviri aracılığıyla kültürel nüanslar, tarihi bağlamlar ve toplumsal anlatılar aktarılabilen veya dönüştürülebilmektedir; bu da Türk kimliğinin yabancı okuyucular tarafından nasıl algılandığını ve anlaşıldığını etkilemektedir. Yoğun rekabet ve birbirine bağlılıkla karakterize edilen günümüz jeopolitik arenasında, Türkiye de dahil olmak üzere dünya çapındaki uluslar, kendilerine bir yer edinmek için Kamu Diplomasisini stratejik bir araç olarak kullanmaktadır. Algıların şekillendirilmesinde ve diğer uluslarla olumlu ilişkilerin geliştirilmesinde çok önemli bir rol oynayan kültürel diplomasi girişimlerinin önemi yadsınmaz. Van Ham'ın (2001, s. 2) vurguladığı gibi, olumlu bir itibarın yokluğu veya olumsuz bir itibarın varlığı, bir devletin uluslararası sahnedeki rekabet gücünü önemli ölçüde engelleyebilmektedir. Türkiye'nin Avrupa'daki imajının karmaşık dinamikleri, kültürel diplomasi çabalarının algıları şekillendirmek ve hem bölgesel hem de küresel ölçekte verimli ilişkiler geliştirmek açısından taşıdığı hayati önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin dış politika yaklaşımında ve ilgili resmî belgelerde kültürel diplomasi veya kamu diplomasisine son 15-20 yıllık dönemde açıkça atıfta bulunmaktadır. Bu kavramlar, özellikle Avrupa Birliği adaylık sürecinin başlamasından sonra, ülkenin diplomatik çabalarına nüfuz etmiştir. Kamu diplomasisini çevreleyen terminolojiyi ve altında yatan ilkeleri anlamak için, daha 2000'li yılların başında yayımlanan Evan Potter'ın (2002) çalışması kapsamlı bir çerçeve sunmakta; ulusal hedef ve çıkarların yabancı kitlelere iletildiği çok yönlü araçların altını çizerek, hükümetlerin stratejik üstünlük sağlamak amacıyla diğer ülkelerdeki kamuoyu veya elitlerin görüşlerini etkilemeye yönelik kasıtlı çabalarının altını çizmektedir:

Basitçe ifade etmek gerekirse, kamu diplomasisi, bir devletin hükümetinin, avantaja çevirmek için başka bir ulusun kamuoyunu veya o ulusu oluşturan elitlerin gücünü etkileme çabasıdır. [...] Ulusal hedefler ve çıkarlar, uluslararası yayıncılık, yabancı

gazetecilerin ve akademisyenlerin yetiştirilmesi, kültürel faaliyetler, eğitim değişim programları ve burslar, ziyaretler, konferanslar ve yayınlar gibi çeşitli yollarla yabancı kamuoylarına iletilir. (s. 3)

Yukarıda değinilen çeşitli kanallar aracılığıyla, Türkiye'nin de kamu diplomasisine katılımı git gide belirginleşmiş, uluslararası diplomatik hedeflerine ve küresel konumunu geliştirme çabalarına katkıda bulunmuştur. Uluslararası iletişimin doğasında var olan dilsel ve kültürel unsurlar göz önüne alındığında, kültürel diplomasi yumuşak güç yaratmayı veya var olan yumuşak gücü artırmayı hedefler. Ancak, kamu diplomasisini etkin bir şekilde kullanmak, istenilen hedeflere ulaşmak için yeterli değildir. Tıpkı çeviri faaliyetleri için ifade ettiğimiz gibi, sembolik sermaye bir ülkenin veya toplumun uluslararası platformda baskın olması için yeterli değildir. Sembolik sermayenin yanı sıra ekonomik sermaye de son derece önemlidir; tek bir sermaye türünün yükselişe geçmesi diğer sermaye türlerinin artışında doğrudan bir etki yaratamaz. Zira, herhangi bir alanda yurt dışına açılım ve uluslararası ortamda yumuşak gücün yükselişe geçmesi daha çok hedef sistemle ilgili bir durumdur. Hikayeler seçilir, hikayeler aktarılır, çevrilir ve yorumlanır. Ve bu seçim genel itibariyle hedef sistem tarafından gerçekleşir (Von Flotow, 2007, s. 200).

Çeviri sosyolojisinin özünde çeviriyi toplumsal bir olgu olarak anlamaya yönelik çok yönlü bir yaklaşımı kapsadığına yukarıda değinilmiştir. Çevirmenleri, çeviri süreçlerini ve çevrilmiş kültürel ürünleri sosyolojik bir mercekten inceleyen bilim insanları, giderek birbirine bağlanan bir dünyada dil, kültür ve toplum arasındaki karmaşık etkileşime dair daha derin bilgiler sunmaya devam etmektedir. Bu çalışma, aşağıda sunulacak vaka incelemesi ile bu bilgi birikimine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

3. Yöntem

Bu makale, Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığının onaylanmasının ardından geçen on yıl boyunca (1999-2008), bu siyasi gelişmenin ve/veya 2005 yılında hayata geçirilen TEDA projesinin başını çektiği kültürel diplomasi faaliyetlerinin Türkçeden Fransızcaya ve İngilizceye yapılan çeviriler üzerindeki etkisini araştırarak, kültürel değişim dinamiklerinin inceliklerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Siyasi ve kültürel alanların birbirlerinden ayrılması ve her bir alanın kendi normlarının ve dinamiklerinin olması sebebiyle, bu iki alan arasında doğrudan bir etkileşim gözlemlemek her zaman mümkün değildir. Fakat siyasi ve kültürel alanların kesişim noktasında bulunan kültürel diplomasi çalışmalarının olumlu bir etkisi olabilmektedir. Bu tespitlerin bu çalışma için geçerli olup olmadığı ancak yapılacak incelemeden sonra anlaşılabilir.

Fransa ve İngiltere'deki çevirilerden hareketle bibliyografik verileri inceleyen bu araştırma, çeviri alanındaki bireysel ve kolektif dil tercihlerinin altında yatan incelikli örüntüleri ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bu bilimsel çabanın merkezinde önemli bir araştırma sorusu yer almaktadır: Bireysel çeviri eser seçimlerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan sonuç nedir ve bireysel tercihler resmin bütününe, diğer bir deyişle, genel çeviri politikalarını ve tercihlerini nasıl etkilemektedir?

Böyle bir araştırma için, sadece UNESCO'nun Index Translationum çeviri veri tabanına dayanmak yeterli olmayacaktır. Bu veri tabanının sağladığı katkılar yadsınamaz olsa da verilerin gerçekte ne ölçüde karşılaştırılabilir oldukları belirsizdir. Örneğin bazı ülkeler için, veriler ihtimal dışı dalgalanmalar sergilemektedir. Hatta bazı yıllarda, bazı diller için hiç veri bulunmamaktadır. Bu nedenle, çalışmaya konu olan ülkeler için öncelikle çeviri bibliyografyaları oluşturulmuştur (sözü edilen bu iki bibliyografya makalenin ekinde sunulmuştur).

1999-2008 yılları arasında Türkçeden Fransızcaya çevirilerin eserlerin bibliyografyası için Fransa'da yayıncılara yönelik olan Electre online veri tabanından faydalanılmıştır. Buradan elde edilen veriler, *Bibliothèque Nationale de France (BNF)* olarak adlandırılan Fransa'nın milli kütüphanesi verileri, TEDA projesi kapsamında çevrilen eserlerin listesi ve online kitapçıların verileri ile karşılaştırılarak eksiklikler tamamlanmıştır.

Benzer şekilde, Türkçeden İngilizceye çevrilen eserlerin bibliyografyası için, 2004 yılına kadar Paker ve Yılmaz'ın, 2004-2008 yılları arası için ise Horzum ve Ağın'ın 2021'de yayımlanmış olduğu çeviri bibliyografyaları temel alınmıştır. Bu bibliyografyalardaki veriler, *The British Library* olarak adlandırılan İngiltere'nin milli kütüphanesinin sunduğu bilgiler, TEDA projesi kapsamında çevrilen eserlerin listesi ve online kitapçıların verileri ile teyit edilmiştir.

Bu çalışma, Türk edebiyat alanının ulusal ve uluslararası düzlemlerde gelişmesinde çevirinin rolüne değindikten sonra nicel bir analizi temel almaktadır. Nicel analizin aşamaları aşağıda belirtilmiştir:

- (1) On yıl boyunca Türkçeden Fransızca ve İngilizceye yapılan çevirileri belgeleyen bibliyografyaların incelenmesi ile çevirilerin on yıllık dönemdeki gelişimine ilişkin tabloların oluşturulması,
- (2) Kültürel alışveriş ve edebi yayılmanın önemli göstergeleri olarak çevirisi yapılan yazar ve başlıkların çeşitliliğinin analizi,
- (3) Son olarak, karşılaştırmalı bir bakış açısı ile Fransa ve İngiltere'nin çeviri bağlamlarını karakterize eden benzerlik ve farklılıkların tespiti.

4. Türkçeden Çeviri

4.1. Kültürel Diplomasi Aracı Olarak Çeviri

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından modern Türk toplumunun ortaya çıkışı, yani yeni bir ulusal kimliğin inşası ve aynı zamanda bu süreçte başta çeviri olmak üzere farklı iletişim biçimlerinin oynadığı rol, farklı çalışma alanlarından araştırmacıların ilgisini çekmiştir (Tahir-Gürçağlar, 2003; Berk, 2004; Aksoy, 2010; Daldeniz, 2014). Tarihte Türkiye'dekine benzer modernleşme hareketlerinde farklı alanlarda çağdaşlaşmayı sağlamak için özellikle Avrupa sistemini model almış başka toplumlar da bulunmaktadır. Bu toplumlarda da çeviri faaliyetleri dönüşüme önemli katkılar sağlamıştır. Bunlar arasında Rus ve İran toplumlarını sayabiliriz (bkz. Tyulenev, 2012;

Alavi, 2013). Her üç durumda da (Türkiye, Rusya ve İran), çevirinin gerekli bilginin toplanmasında, bunların ilgili toplumlara aktarılmasında önemli bir rol oynadığı ileri sürülebilir. Elbette, toplumsal dönüşümün hızlı ve etkin bir şekilde yürütülebilmesi için siyaset, ekonomi, eğitim, hukuk, kitle iletişim araçları, çeviri gibi pek çok alanın işbirliği içinde olduğunu vurgulamak gerekir.

Daha önce belirttiğimiz gibi, 1940-1960 yılları arasında faaliyet gösteren ve Millî Eğitim Bakanlığı himayesinde kurulan Tercüme Bürosu, yabancı kültür eserlerinin Türkiye'ye ihraç edilmesini kolaylaştırmada önemli bir rol oynamış, Türkiye'nin sembolik sermayesinin zenginleşmesine önemli bir katkıda bulunmuştur. Büro, aynı zamanda, uzun yıllara yayılan çeviri çalışmaları ve özel yayın kuruluşları tarafından yapılan çevirilerle, Batılı entelektüel ve kültürel paradigmaların Türkçeye aktarılmasını kolaylaştırmıştır. Literatür, Türk aydınlanma sürecinde çevirinin önemli bir rolü olduğunu belirgin bir şekilde ortaya koymuştur. Bu durum, bu dönemde hüküm süren benzersiz koşullarla ve eğitim reformunun ayrılmaz bir parçası olarak devletten aldığı aktif destekle yakından ilişkilidir. Çeviri, bilginin yayılması, entelektüel alışverişin teşvik edilmesi ve Türkiye'nin modernleşmeye ve kültürel canlanmaya doğru ilerlemesi için güçlü bir araç olarak hizmet etmiştir. Devlet yetkililerinin çeviri girişimlerini teşvik etmeye yönelik ortak çabaları, daha aydınlanmış ve küresel olarak katılımcı bir toplumu amaçlayan ileriye dönük bir vizyonu yansıtmaktadır. Sonuç olarak çeviri, Türkiye'nin eğitim ve kültür manzarasının temel taşı olarak ortaya çıkmış, ülkenin aydınlanma ve çağdaşlaşmaya doğru gidişatını şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır (Aksoy, 2010, s. 453).

Altmış yılı aşkın bir süre önce başlatılan bu çabaların mirası, özellikle 1998'deki dördüncü ve 2009'daki beşinci kongreler olmak üzere daha sonraki Ulusal Yayın Kongrelerinde yankı bulmuştur. Bu toplantılar, Türkçe edebi eserlerin yabancı dillere çevrilmesi zorunluluğunun altını çizmiş ve özel bir çeviri komitesinin kurulmasına yol açmıştır. Komite, Türkçe fikir ve edebiyat ürünlerinin yurtdışında tanıtılmasına odaklanmıştır (Tahir-Gürçağlar, 2015, s. 136). 1990'lı yılların ardından artık, sembolik sermaye birikimi anlamında kendine daha çok güvenen Türkiye, yurt dışına açılım için projeler ortaya koyabilmek için hazırlıklara başlamıştır.

Bu bağlamda, Türkiye'nin edebi ve kültürel birikiminin yabancı dillere çevrilerek yabancı okurlara erişimini hedefleyen ve 2005 yılında Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hayata geçirilen Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Dışa Açılımını Destekleme Projesine (TEDA) değinmek gerekir: Esasen bir çeviri ve yayın desteği girişimi olan bu proje, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2005 yılında başlatılmıştır.

Çeviri ve baskı için hibe desteği sağlayan TEDA Programı yurt dışında bulunan yayıncıların Türk kültür, sanat ve edebiyat eserlerini yabancı dillerde yayımlamasını desteklemektedir. Bu bağlamda, TEDA Programı Türk kültür, sanat ve edebiyatını tanıtarak yabancı ülkeler ile kültürel diplomasiye de büyük katkı sağlamaktadır. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024)

2005-2021 yılları arasındaki rakamlar incelendiğinde, TEDA programı kapsamında, Türkçeden 63 farklı dile çeviri yapılmış, toplamda 3.110 adet Türkçeden çeviri eser yayımlanmıştır.

Daha önce belirtildiği üzere, çeviri sosyolojisi bağlamındaki araştırmalar, eserlerin genellikle ancak merkezi dillere çevrildikten sonra çevresel dillere çevrildiğini ileri sürmektedir (bkz. Heilbron, 1999; Casanova, 2004). Bu gözlemin hem Tercüme Bürosu hem de TEDA projeleri için geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, 1940'larda Türkçeye çevrilen klasikler genellikle daha merkezi dillerden gerçekleşmiştir. Diğer bir örnek ise, örneğin Orhan Pamuk'un romanlarının Slav dillerine ve Koreceye çevrilmeden önce Fransızca ve İngilizceye çevrilmesidir. Orhan Pamuk'un küresel tanınırlığını şüphesiz artıran Nobel Ödülü'nü almasına rağmen, merkezi konumdaki dillere çevirileri, bu ödülün önce gerçekleşmiştir. Benzer bir eğilim, romanları diğer dillere çevrilmeden önce İngilizce, Almanca ve Fransızca olarak yayımlanan bir başka Türk yazarın, Elif Şafak'ın eserlerinde de gözlemlenebilir. TEDA projesi, Casanova'nın (2002) tanımladığı bu dilsel-edebi eşitsizliği, başlangıçta hem merkezi olan hem de çevrede yer alan dillere ulaşarak gidermeyi amaçlamaktadır. Bu stratejik yaklaşım sayesinde TEDA, Türk edebiyatının farklı dilsel coğrafyalarda erişilebilirliğini genişletmeye ve nihayetinde küresel edebi dolaşımdaki mevcut hiyerarşilere meydan okumaya çalışmaktadır.

Dilsel-edebi eşitsizlik kavramı, bir metnin edebi değerinin (edebi ürünler pazarındaki değerinin) kısmen yazıldığı kaynak dile bağlı olduğuna gönderme yapmaktadır. Bu eşitsizlik yalnızca edebi eserlerin alınışını ve takdirini etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda çevresel dillerde yazan yazarlara sunulan fırsatları da etkilemektedir. Sonuç olarak, merkezi dillerde yazan yazarlar, merkezde olmayan dillerde yazan meslektaşlarına kıyasla görünürlük kazanma, yayın fırsatlarına erişme ve eleştirel beğeni toplama konusunda sıklıkla önemli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla dilsel-edebi eşitsizlik, küresel edebiyat ortamında kültürel hegemonya ve dil emperyalizmi gibi daha geniş meselelerin altını çizmektedir (Heilbron, 1999, s. 434).

Tarihsel köken ve dinamiklerinin farklılığına rağmen, Tercüme Bürosu ve TEDA bazı temel benzerlikleri paylaşmaktadır. Öncelikle, her iki girişim de Türk hükümetinin stratejik, siyasi ve kültürel hedeflerine dayanmaktadır ve Türkiye'nin daha geniş kapsamlı kültürel diplomasi çabalarının ayrılmaz bileşenleridir. Bu girişimler, Türkiye'nin küresel varlığını güçlendirme yönündeki kararlılığının altını çizirken, uluslararası toplumla çeviri yoluyla ilişki kurma yönündeki kararlı çabalarını yansıtmaktadır. Özellikle TEDA programı kapsamında bu çabaların nasıl sonuç verdiğini; her ne kadar bir atılım sağlamış olsa da çevrilen eserlerin okuyuculara ne oranda ve nasıl ulaştığını anlamak oldukça güçtür.

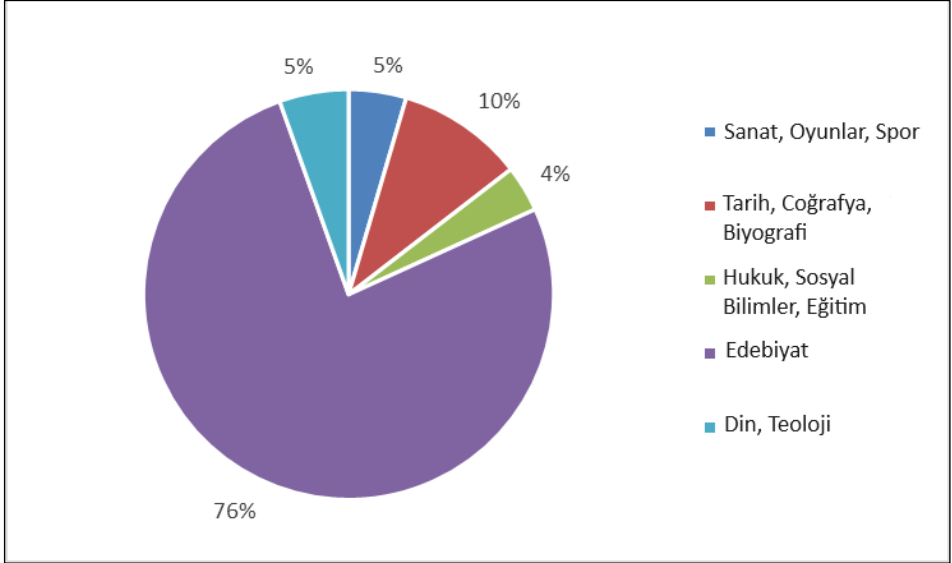
4.2. Türkçeden Fransızca ve İngilizceye Çeviri

Türkçeden yapılan çeviriler üzerine mevcut literatür ağırlıklı olarak kapak, ön söz, kitap eleştirisi, yazar, çevirmen ve diğer ilgili aktörlerle yapılan röportajlar gibi hem metin içi hem de metin dışı unsurların analizine odaklanmaktadır. Bu makale, çeviriye, metinsel bir perspektiften değil, metinlerin içinde buldukları bağlama odaklanan bir bakış açısıyla bakmaktadır. Amacı, belirli metinsel ayrıntılara girmek yerine, çeviri süreçlerini çevreleyen bağlama ışık tutarak, gelecekte yapılacak metin odaklı vaka çalışmalarına zemin hazırlamaktır.

4.2.1. Fransızca Yapılan Çeviriler

Şekil 1

Türkçeden Fransızca Yapılan Çevirilerin Konulara Göre Dağılımı (1999-2008)

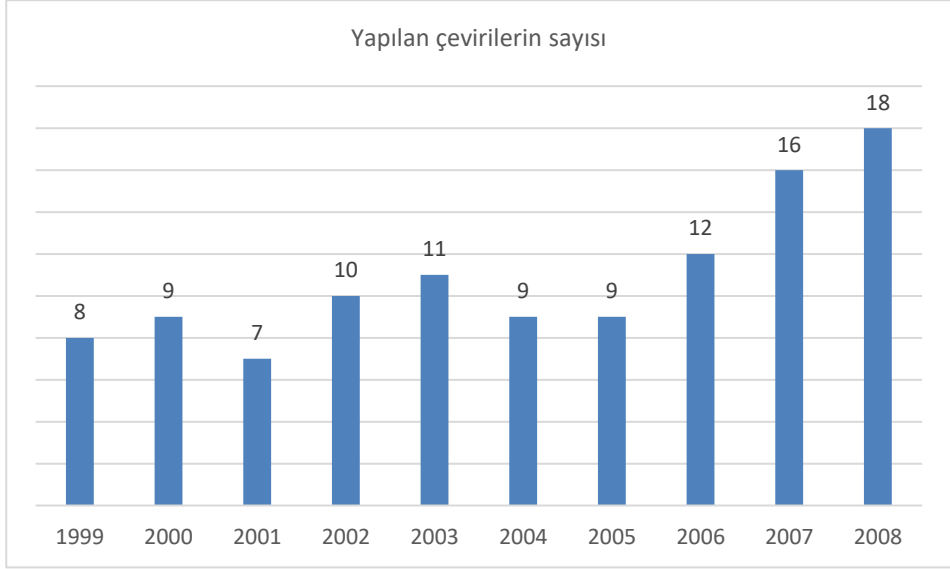

1999 ile 2008 yılları arasında Türkçeden Fransızcaya çevrilen konuların yüzde dağılımını gösteren grafik, Türkiye ve Fransızca konuşan okuyucular arasındaki edebi ve kültürel değişim hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Veriler, bu dönemde çevirilerin %76'sını oluşturan edebiyata güçlü bir vurgu yaparak, Türk edebi eserlerine, özellikle roman ve şiire olan büyük ilgiyi göstermektedir. Edebiyat alanındaki çeviriler ağırlıklı olmasına rağmen, diğer türler de daha küçük yüzdelerle karşımıza çıkmıştır. Tarih, coğrafya ve biyografi çevirileri %10 ile Türkiye tarihini ve kültürel coğrafyasını anlama ilgisini yansıtmaktadır. Hukuk, sosyal bilimler ve eğitim çevirileri %4'ü oluşturmakta, akademik ve politika ile ilgili çalışmalara yönelik düşük düzeyde bir ilgiyi göstermektedir. Ayrıca, sanat, oyunlar ve spor %5 ile Türk kültürel unsurlarına yönelik özel bir ilgi olduğunu belirtmektedir. Din ve teoloji, %5 ile Türkiye'nin dini yapısına ve İslam bilimlerine olan ilgiyi yansıtmaktadır.

Şekil 2'de sunulan grafik, 1999'dan 2008'e kadar on yıl boyunca Türkçeden Fransızcaya yapılan çevirilerin sayısal dağılımını ortaya koymaktadır. Genel olarak, on yıllık dönem boyunca yapılan çevirilerin toplam sayısı 109'dur (bu toplam içerisinde yeniden baskılar da mevcuttur). Bu dönemde, çeviri kitap sayısı yılda 7 ila 18 arasında değişmektedir. Yıllar içinde çeviri sayısında genel bir artış eğilimi görülmeyle birlikte, zaman zaman dalgalanmalar da gözlenmektedir. Örneğin, 2006'dan 2008'e kadar kısmi bir artış olmuş ve çeviri sayısı 9'dan 18'e yükselmiştir.

Şekil 2

Türkçeden Fransızca Yapılan Edebi Çevirilerin Yıllık Sayısal Dağılımı (1999-2008)

2006'dan 2008'e kadar çeviri eserlerde görülen artış, bu zaman aralığında Fransız okurlar veya yayıncılar arasında Türk edebiyatına yönelik talebin nispeten yükseldiğine işaret etmektedir. Bu durum, Türk edebiyatının uluslararası alanda tanıtımına yönelik çabaların artması ya da küresel edebiyat ortamında Türkiye'ye yönelik ilginin ve algıların değişmesi gibi çeşitli faktörlere bağlanabilir. Fakat bu duruma yol açan sebeplerin ortaya konabilmesi için, bu çalışmada gerçekleştirilen nicel analiz, nitel bir incelemeyle tamamlanarak; yayıncılar, editörler, çevirmenler ve/veya eleştirmenler nezdinde anketler veya röportajlar yapılması gerekmektedir.

Bu rakamlar, Türkçeye kıyasla daha merkezi bir konumda olan diğer bazı dillerden Fransızcaya çeviri verileriyle karşılaştırıldığında yine de son derece düşük kalmaktadır.⁴ Örneğin, 1999 ve 2008 yılları arasında Fransa ve İngiltere'deki çeviri ortamı, edebi eserlerin kültürel sınırlar ötesindeki canlı alışverişini örneklemektedir. Fransa'da, İngilizceden Fransızcaya 62.526 gibi önemli sayıda çeviri belgelenmiştir ve bu da İngilizce eserlerin Fransız yayın sektöründe hakimiyetini ve popülerliğini kanıtlamaktadır. Almanca edebi eserlerin Fransızcaya çevirisi 7.056'dır ve bu da Fransa'da Alman kültürel içeriğinin önemli bir varlığına işaret etmektedir. Ayrıca, Arapçadan Fransızcaya ve Rusçadan Fransızcaya yapılan çeviriler sırasıyla 929 ve 1.099'a ulaşarak Fransızca çeviri arenasında Arapça ve Rusça eserlere talebin Türkçeye oranla çok daha yüksek olduğunu

⁴ Türkçeden Fransızcaya ve Türkçeden İngilizceye çevirilerle ilgili olanlar dışındaki veriler, Index Translationum (UNESCO) veri tabanından hareketle çeşitli tarihsel ve dilsel filtrelemeler kullanılarak elde edilmiştir.

göstermektedir. Bu rakamlar “hyper-central” olarak tanımlanan İngilizcenin Fransa’daki hakimiyetini gözler önüne sermektedir. Öyle ki, Index Translationum verilerine göre, İngilizce, sadece Fransa’da değil, uluslararası çeviri sisteminde de en tepedeki kaynak dil olarak karşımıza çıkmaktadır. İngilizceden sonra Fransızca, Almanca ve Rusça gelirken, Türkçe listenin 35. sırasındadır.

1999-2008 yılları arasında Türkçeden Fransızcaya yapılan çeviriler bibliyografyasına daha yakından baktığımızda nispeten bir yazar ve eser çeşitliliği olduğunu gözlemlemekteyiz. Nedim Gürsel, Orhan Pamuk, Nazım Hikmet, Enis Batur ve Sabahattin Ali gibi tanınmış yazarlar, Türkiye ve Fransa edebiyat alanlarında kalıcı popülerliklerini ve önemlerini vurgulayacak şekilde bibliyografyada tekrar tekrar yer almaktadır. Çevirilerde, Türk edebiyatında çok da merkezi konumda olmayan veya genç nesil yazarlara yer verilmesi, Türk edebiyatındaki farklı sesleri sergileme ve Fransız okurlara yeni bakış açıları sunma konusundaki eğilimin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Belirli eserlerin birden fazla baskısının ya da karton kapaklı baskısının bulunması, Fransız okurlar arasında ilgi ve talebin devam ettiğini göstermekte, özellikle Türkiye’de de çok popülerleşmiş Orhan Pamuk gibi yazarların bazı eserleri birden fazla kez basılmıştır. Ayrıca Türk edebi eserlerinin Fransızcaya çevrilmesi, Türkçe eserlerin sadece Fransa’da değil Frankofon tüm ülkelerde erişilebilir olmasını sağladığını hatırlatmakta fayda var.

Çeviri eserlerde tarihsel anlatılar, toplumsal eleştiriler, kimlik üzerine düşünceler ve insan deneyimlerinin keşfi gibi belirli temaların ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu temalar hem Türk hem de Fransız okuyucuların ilgisini çekmekte, insanlık durumunun evrensel yönlerini yakalarken aynı zamanda Türk kültürü ve toplumuna dair özgün içerikler sunmaktadır (bkz. Aksoy, 2024).

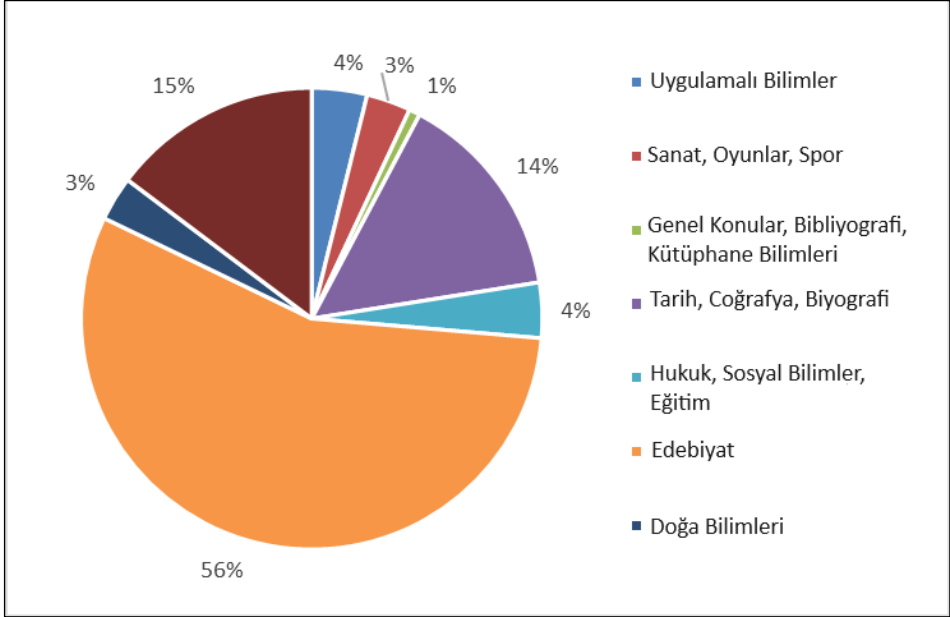
Özetle bu tablo, Türk ve Fransız edebiyatları arasındaki etkileşime dair değerli bilgiler sunmakta ve hiyerarşik olarak nitelendirilen uluslararası çeviri sisteminde merkez-çevre ilişkilerinin güç ilişkilerini yansıttığını (Heilbron, 1999) teyit etmektedir. Genel itibarıyla, çevrede bulunan Türkçeden daha merkezi bir konumda olan Fransızcaya çeviriler incelendiğinde, bu güç dengeleri sayısal verilerde kendini açıkça göstermektedir.

4.2.2. İngilizceye Yapılan Çeviriler

1999 ile 2008 yılları arasında Türkçeden İngilizceye çevrilen konuların yüzde dağılımını gösteren grafik (bkz. Şekil 3), çevirilerin %56’sını oluşturan edebiyata önemli bir vurgu yapmaktadır. Bu üstünlük, Türk edebi eserlerine, roman, şiir ve diğer yaratıcı ifadelere görece daha yüksek bir ilgi olduğunu vurgulamakta ve kültürel alışverişin ana aracı olarak hizmet etmektedir. Edebiyatın yanı sıra, tarih, coğrafya ve biyografi çevirileri (%14), Türkiye’nin tarihi bağlamı, kültürel coğrafyası ve önemli şahsiyetleri hakkında merakı göstermektedir. Sanat, oyunlar ve spor (%15) gibi türler, İngilizce konuşan okuyucuların ilgisini çeken Türk kültürünün çeşitli yönlerini yansıtarak Türk toplumuna ve yaşam tarzına da nispeten bir ilgi olduğunu göstermektedir. Doğa bilimleri, hukuk, sosyal bilimler ve eğitim alanlarında (%4); uygulamalı bilimler, genel konular, bibliyografi ve kütüphane bilimleri (%3) gibi uzmanlık alanlarında da çeviriler mevcuttur.

Şekil 3

Türkçeden İngilizceye Yapılan Çevirilerin Konulara Göre Dağılımı (1999-2008)

Şekil 4'teki grafikte sunulan ayrıntılı analiz, 1999'dan 2008'e kadar geçen on yıllık süre zarfında Türkçeden İngilizceye yapılan çevirilere dair genel bir bakış açısı sunmaktadır. Bu süre zarfında, çevirilerin sayısında dalgalanmalar gözlemlenmektedir. Yıllık olarak çevirilerin sayısı 4 ile 10 arasında değişkenlik göstermektedir. Her ne kadar 1999 yılına ait tek bir çeviri bile tespit edilememiş olsa da 2001 yılında kısmi bir artış görülmekte ve çeviri başlık sayısı önce 0'dan 4'e, sonrasında da 10'a yükselmektedir. Sonraki yıllarda çeviri sayılarında dalgalanmalar görülmekte, yıllık çeviri sayısı 6 ile 8 arasında değişmektedir. On yıllık dönemde ise, Türkçeden İngilizceye toplam 62 başlık çevrilmiştir. Bu rakam, aynı dönemde Türkçeden Fransızcaya yapılan çevirilerin neredeyse ve sadece yarısına tekabül etmektedir. Ayrıca, Türkçeden Fransızcaya yapılan çevirilerde özellikle 2006 yılından itibaren düzenli bir artış gözlemlenmiştir. Bunun aksine, İngilizceye yapılan çevirilerin tablosu incelendiğinde, göze çarpan diğer önemli bir farklılık ise, 2006 yılından itibaren çevirilerin düzenli olarak azalmasıdır.

Buna karşılık, Index Translationum verilerine göre, İngiltere'de Fransızcadan İngilizceye yapılan çevirilerin sayısı 2.654'e ulaşmıştır. Bu durum Fransızca yayınlara, Türkçeye kıyasla, çok daha büyük bir talebin olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, Almandan İngilizceye ve Rusçadan İngilizceye yapılan çeviriler sırasıyla 2.233 ve 546 olarak kaydedilmiş olup, Almanca ve Rusça edebi eserlerin İngilizce konuşan kitleler için düzenli olarak çevrildiği gözlemlenmiştir. Uluslararası dil sisteminde benzer bir konuma

sahip Fransızca ve Almanca dillerinden İngilizceye yapılan çevirilerin toplamı ise neredeyse birbirine eş değerdir. Türkçeden İngilizceye yapılan çevirilerin sayısı, Almanca, Rusça ve Fransızca gibi daha merkezi dillerle kıyasladığında, son derece düşük seviyelerde seyretmiştir. Bütün bu veriler ışığında, bir dil ne kadar merkezi olursa, bu dilden çevirilen eser sayısı da bir o kadar yüksek olacaktır hipotezinin doğrulandığını ifade edebiliriz.⁵

Şekil 4

Türkçeden İngilizceye Yapılan Edebi Çevirilerin Yıllık Sayısal Dağılımı (1999-2008)

1999-2008 yılları arasında Türkçeden İngilizceye yapılan çeviriler bibliyografyasına daha yakından baktığımızda bir yazar ve eser çeşitliliği olduğunu gözlemlemekteyiz. Orhan Kemal, İlhan Berk, Aziz Nesin, Orhan Pamuk ve Buket Uzuner gibi önemli isimler, Türk edebiyatındaki yaygın tanınırlıkları sayesinde birden çok kez karşımıza çıkmaktadır. Fakat Fransızcaya yapılan çevirilerin aksine, Türk edebiyatında merkezi konumda olmayan yazarların eserlerinin İngilizceye nadiren çevrildiğini gözlemlemekteyiz. Orhan Pamuk'un ünlü eserleri *Kar* ve *Benim Adım Kırmızı* ve İngilizceden Fransızcaya çevrilen Elif Şafak'ın *Baba ve Piç* gibi bazı başlıklar hem çevirmenler hem de okurlar arasında özellikle popüler olarak öne çıkmaktadır. Fakat, Fransızcaya çevrilen yazarlar arasında Fazıl Hüsnü Dağlarca, Latifi, Aslı Erdoğan, Murathan Mungan, vb. isimler de yer alırken, İngilizceye çevrilen yazarların neredeyse

⁵ Makalenin analiz bölümünde, Index Translationum veri tabanında bilgiler eksik ve tutarsız olduğundan, Türkçeye yapılan çevirilerle ilgili bir kıyaslama yapılmamıştır.

tamamının Türk edebiyat alanında oldukça merkezi ve popüler bir konumda oldukları gözlemlenmiştir.

Özetle, hazırlanan bibliyografyalardan elde edilen veriler ışığında, Türk ve İngiliz edebiyatları arasındaki etkileşimin oldukça zayıf olduğu ve uluslararası çeviri sisteminde merkez-çevre ilişkilerinin asimetric bir şekilde işlediğini teyit etmektedir. Türkçeden İngilizceye ve Türkçeden Fransızcaya yapılan çeviri faaliyetleri kıyaslandığında, Fransızcaya göre, İngilizceden yapılan çevirilerin sayısı daha azken, yazar ve eser çeşitliliğinin oranı da daha düşüktür. Hatta sadece oransal olmaktan da öte, İngilizceye eserleri çevrilen yazarların neredeyse tamamına yakını Türk Edebiyat alanında merkezi bir konumda yer almaktadır.

5. Sonuç

Bu karşılaştırmalı analiz, yalnızca Avrupa bağlamlarında Türk edebiyatına olan ilginin değişen (bu çalışma özelinde, pek de değişmeyen) derecelerine ışık tutmakla kalmamış sayısal verilerden hareketle Fransızca ve İngilizceye yapılan çeviri faaliyetleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaya çalışmıştır. Bunun için genel trendlere odaklanarak, çeviri sosyolojisi literatüründe bu makaledekenden farklı vakalar incelenerek ortaya konan bazı bulguların Türkçeden çeviriler için de geçerli olup olmadığını aydınlatma çabasında olmuştur.

Çeviribilim alanında merkez-çevre ilişkilerinin incelenmesi, edebi çevirinin karmaşık dinamiklerinin ve sosyo-kültürel etkilerinin daha derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu çalışmada 1999-2008 yılları arasında Türkçeden Fransızca ve İngilizceye yapılan çevirilere odaklanarak yapılan analiz, çeviri uygulamalarında merkez-çevre dinamiklerine ışık tutan yerleşik kuramsal çerçevelerle uyumludur.

İlk olarak, uluslararası çeviri sisteminde merkez ve çeşitlilik kavramı ilişkisi ile bir dilin küresel sistem içindeki merkeziliğinin, o dilden çevrilen türlerin çeşitliliği üzerindeki önemine ışık tutmaktadır. Türkçeden Fransızca ve İngilizceye yapılan çevirilerde romanların ve şiir derlemelerinin daha yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, hem Fransızca hem de İngilizce çevirilerde edebiyat dışı türlerin neredeyse hiç aktarılması, çevrilen malzemenin çeşitliliğinde bir sınırlamaya işaret etmektedir. Nitekim, çevreden merkeze doğru bir içerik akışına tanıklık ettiğimizden çeviri eserlerin türlerinde büyük bir çeşitlilik bekleyemeyiz. Ayrıca, bibliyografik veriler, Türkçe-Fransızca ve Türkçe-İngilizce dil çiftleri arasında, Almanca, Arapça veya Rusça gibi dillerden çevirilerle kıyaslandığında son derece sınırlı etkileşimin altını çizmekte ve yine uluslararası çeviri ortamındaki asimetric dinamiği ortaya koymaktadır. Türkçeden İngilizceye ve Türkçeden Fransızcaya yapılan çeviriler arasında bir karşılaştırma yapıldığında, İngilizceye yapılan çevirilerin daha düşük bir hacme sahip olduğu, yazar ve eser çeşitliliğinin azaldığı görülmektedir. Özellikle, eserleri İngilizceye çevrilen yazarların önemli bir çoğunluğunun Türk edebiyatında 'prestijli' bir konumda yer alması, bu konuda bir etki merkezileşmesine işaret etmektedir.

Çeviri eserlerin özgün eserlere oranı diller arasında farklılık göstermekte, merkezileşmiş dillerde çeviri eserlerin oranı özgün eserlerinkine göre daha düşük

oranlarda karşımıza çıkmaktadır. Fransa %10-12'lik bir çeviri oranına sahipken, İngiltere'de bu oran %5'in altına düştüğü yukarıda belirtilmişti (Heilbron, 1999). Buna paralel olarak, bu çalışma Türkçeden yapılan çevirilerin sayısının Fransa'da İngiltere'ye kıyasla nispeten daha yüksek olması beklenirken, literatürde var olan bilgiler ve bu çalışma, bu durumu teyit etmiştir. Bu tespite, tek bir dil çiftinin analizi ile, diğer bir deyişle sadece Türkçeden Fransızcaya veya Türkçeden İngilizceye çeviri akışlarının incelenmesiyle ulaşmak mümkün olamazdı. Bibliyografyaların karşılaştırmalı analizi, merkezi olmayan bir dilden (Türkçe) merkezi bir dile doğru çeviri faaliyeti gerçekleştiğinde, dilin merkezîyet derecesinin de önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır. Zira, Türkçeden, "hyper-central" olarak tanımlanan İngilizceye çeviri faaliyetleri, "central" olarak nitelendirilen Fransızcaya çeviri faaliyetleri ile kıyaslandığında, rakamlar neredeyse yarı yarıya farklılık göstermektedir.

Genel itibarıyla, Türkçeden yapılan çevirilerin hem Fransa'da hem İngiltere'de istatistiksel olarak son derece zayıf olması, Türk edebiyatının uluslararası çeviri ortamında tanıtılması ve yaygınlaşmasının zorluklarına işaret etmektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylık sürecinin başladığı 1999 yılından itibaren, çeviri faaliyetlerinde önemli bir artış gözlemlenmezken, bu durum, uluslararası çeviri sisteminin doğrudan siyasi konjonktürden olumlu veya olumsuz bir şekilde etkilenemeyeceğini, uluslararası çeviri sisteminin kendine has dinamikleri olduğunu teyit etmektedir. Ayrıca, her ne kadar 2005 yılında hayata geçirilen TEDA projesi, merkezi olmayan dillere Türkçe eserlerin aktarılması ve tanıtılması konusunda başarı göstermiş olsa da kültürel diplomasi girişimlerine rağmen Türkçeden çeviriler bağlamında Fransa ve İngiltere'de ciddi bir artış olmadığı gözlemlenmiştir.

Kaynakça

- Aksoy, F. (2024). *Translation and politics of identity: Turkey in the eyes of Europe (1999-2008)*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoy, N. B. (2010). The relation between translation and ideology as an instrument for the establishment of a national literature. *Meta*, 55(3), 438-455. <https://doi.org/10.7202/045064ar>
- Alavi, S. M. (2013). Translation and modernisation: The case of Iran during the 19th century. *Southern African Linguistics and Applied Language Studies*, 31(4), 451-468. <https://doi.org/10.2989/16073614.2013.864442>
- Berk, Ö. (2004). *Translation and westernisation in Turkey from the 1840s to the 1980s*. Ege Yayınları.
- Berk, Ö. (2006). Translating the "west": The position of translated western literature within the Turkish literary polysystem. *RiLUnE*, 4, 1-18. https://rilune.org/images/mono4/4_Berk.pdf
- Brisset, A. (1990). *Sociocritique de la traduction : Théâtre et altérité au Québec (1968-1988)*. Éditions du Préambule.

- Brisset, A., & Colón Rodríguez, E. (2020). World translation flows: Preferred languages and subjects. E. Bielsa, & D. Kapsaskis (Ed.), *Routledge Handbook of Translation and Globalization* içinde (ss. 230-250). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003121848>
- Casanova, P. (2004). *World Republic of Letters*. Harvard university Press. (Eserin orijinali 1999 yılında yayımlandı)
- Casanova, P. (2002). Consécration et accumulation de capital littéraire. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 144(September), 7-20. <https://doi.org/10.3406/arss.2002.2804>
- Daldeniz, E. (2014). From an Empire to a Nation State: Importing the concept of *nation* into Ottoman/Turkish thinking. *Meta*, 59(1), 72-96. <https://doi.org/10.7202/1026471ar>
- De Swaan, A. (2001). *Words of the world*. Polity Press.
- Electre Data Services. (n.d.). *Services et données qualifiées pour les réseaux et métiers du livre*. <https://accueil.electre.com/>
- Erkazancı Durmuş, H. (2020). *Pierre Bourdieu sosyolojisi ışığında Türk tiyatro alanında çevirinin rolü ve Dostlar Tiyatrosunun konumu*. Hiper yayın.
- Von Flotow, L. (2007). Revealing the 'soul of which nation?': Translated literature as cultural diplomacy. P. St-Pierre & P. C. Kar (Eds.), In *Translation – Reflections, refractions, transformations* içinde (ss. 187-200). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.71.19flo>
- Gouanvic, J. M. (2005). A Bourdieusian theory of translation, or the coincidence of practical instances: Field, 'habitus', capital and 'illusio.' *The Translator*, 11(2), 147-166. <https://doi.org/10.1080/13556509.2005.10799196>
- Gouanvic, J.-M. & Schultz, L. (2010). Outline of a sociology of translation informed by the ideas of Pierre Bourdieu. *MonTI: Monographs in translation and interpreting*, 119-129. <https://doi.org/10.6035/MonTI.2010.2.6>
- Heilbron, J. (1999). Towards a sociology of translation: Book translations as a cultural world-system. *European Journal of Social Theory*, 2(4), 429-444. <https://doi.org/10.1177/136843199002004002>
- Heilbron, J., & Sapiro, G. (2007). Outline for a sociology of translation: Current issues and future prospects. M. Wolf, & A. Fukari (Ed.), *Constructing a sociology of translation* içinde (ss. 93-105). John Benjamins Publishing. <https://doi.org/10.1075/btl.74.07hei>
- Horzum, Ş., & Ağin, B. (2021). A chronological bibliography of Turkish literature in English translation: 2004 – 2020. *Translation Review*, 110(1), 39-47. <https://doi.org/10.1080/07374836.2021.1939214>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024). *TEDA*. <https://teda.ktb.gov.tr>
- Paker, S., & Yılmaz, M. (2004). A chronological bibliography of Turkish literature in English Translation: 1949 – 2004. *Translation Review*, 68(1), 15-18. <https://doi.org/10.1080/07374836.2004.10523860>
- Potter, E. (2002). Canada and the new public diplomacy. *Int'l J.*, 58(1), 43-64. <https://doi.org/10.2307/40203812>
- Sapiro, G. (2008). *Translatio: Le marché de la traduction en France à l'heure de la mondialisation*. CNRS Editions.

- Shavit, Z. (2002). Fabriquer une culture nationale: Le rôle des traductions dans la constitution de la littérature hébraïque. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 144, 21-32. <https://doi.org/10.3917/arss.144.0021>
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2003). The translation bureau revisited: Translation as symbol. M. C. Pérez (Ed.), *Apropos of ideology* içinde (ss. 113-130). St. Jerome Publishing.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2008). *The politics and poetics of translation in Turkey, 1923-1960*. Rodopi.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2015). The 'official view on translation': The case of national publishing congresses. Ş. Tahir-Gürçaglar, S. Paker, & J. Milton (Ed.), *Tradition, tension and translation in Turkey* içinde (ss. 124-144). John Benjamins Publishing. <https://doi.org/10.1075/btl.118>
- Tyulenev. S. (2012). *Translation and the westernization of eighteenth-century Russia: A Social systemic perspective*. Frank&Timme.
- UNESCO (n.d.). *Index translationum*. <https://www.unesco.org/xtrans/bsform.aspx>
- Van Ham. (2001). The rise of the brand state. The postmodern politics of image and reputation. *Foreign Affairs*, 80(5), 1-6. <https://www.jstor.org/stable/20050245>
- Von Flotow, L., & Nischik, R. M. (Ed.). (2007). *Translating Canada*. University of Ottawa Press.
- Wolf, M., & Fukari, A. (2007). *Constructing a sociology of translation*. John Benjamins Publishing. <https://doi.org/10.1075/btl.74>

TÜRKÇEDEN FRANSIYZCAYA ÇEVİRİLEN ESERLER BİBLİYOGRAFYASI (1999-2008)⁶

Yayın Yılı	Yazar Adı	Başlık	Çevirmen adı	Yayınevi	Yer
1999	Gürsel, Nedim	Le roman du Conquérant	Timour Muhidine	Seuil	Paris
1999	Kemal, Yaşar	La légende du mont Ararat	Münevver Andaç	Gallimard	Paris
1999	Nâzim Hikmet	C'est un d'ur métier que l'exil	Charles Dobzynski	Le Temps des Cerises	Paris
1999	Nâzim Hikmet	Il neige dans la nuit et autres poèmes	Münevver Andaç et Guzine Dino	Gallimard	Paris
1999	Pamuk, Orhan	Le château blanc	Münevver Andaç	Gallimard	Paris
1999	Pamuk, Orhan	La vie nouvelle	Münevver Andaç	Gallimard	Paris
1999	Tekin, Latife	Les épées de glace	Alfred Depeyrat	Stock	Paris
1999	Antology	Le livre de Dede Korkut dans la langue de la gent oghuz: récit de la Geste oghuz, de Kazan Bey et autres	Louis Bazin and Altan Gökalp	Gallimard	Paris
2000	Altan, Ahmet	Comme une blessure de sabre	Alfred Depeyrat	Actes sud	Arles
2000	Batur, Enis	Le sarcophage des pleureuses	Noémi Cingöz	Fata Morgana	Saint Clément
2000	Evliya Çelebi	La guerre des Turc: récits de batailles (extraits du Livre de voyages)	Faruk Bilici	Sindbad	Paris

⁶ 1999-2008 yılları arasında Türkçeden Fransızcaya yapılan çevirilerin bibliyografyasını oluşturmak için Fransa'daki Electre online veri tabanından yararlanılmıştır. Bu veriler, Fransa'nın milli kütüphanesi olan Bibliothèque Nationale de France (BNF) verileri, TEDA projesi kapsamında çevirilen eserlerin listesi ve online kitapçıkların verileri ile karşılaştırılarak eksiklikler giderilmiştir.

2000	Dalokay, Vedat	Kolo la chèvre	Alfred Depeyrat	Ecole des loisirs	Paris
2000	Gürsel, Nedim	Le derviche et la ville	Marie Davée	Fata Morgana	Saint Clément
2000	Hanoum, Leïla	Le harem impérial au XIXe siècle	Youssef Razi	Complexe	Bruxelles
2000	Pamuk, Orhan	La vie nouvelle (Poche) (Paperback)	Münevver Andaç	Gallimard	Paris
2000	Yildirim Hüseyin	Ema Lenge: une femme témoigne sur les massacres au Kurdistan: Dersim, 1937-1938	Metin Achard et Gérard Chaupin	L'Harmattan	Paris
2000	Antology (Re-edition)	La montagne d'en face: poèmes des derviches turcs d'Anatolie	Guzine Dino, Michèle Aquien and Pierre Chuvin	Fata Morgana	Saint Clément
2001	Anar, Ihsan Oktay	Atlas des continents brumeux	Ferda Fidan	Actes sud	Arles
2001	Batur, Enis	Dense	Timour Muhidine	MEET	Saint-Nazaire
2001	Cumali, Necati	Le Dernier Seigneur des Balkans	Orhan Altan	Esprit des péninsules	Paris
2001	Gürsel, Nedim	Mirages du Sud	Marie Davée	Esprit des péninsules	Paris
2001	Gürsel, Nedim	Les turbans de Venise	Timour Muhidine	Seuil	Paris
2001	Latifi	Eloge d'Istanbul, suivi du traité de l'invective	Yerasimos	Actes Sud	Arles
2001	Pamuk, Orhan	Mon nom est Rouge	Gilles Authier	Gallimard	Paris
2002	Batur, Enis	L'amer savoir: une tentative de roman sur l'art de la fugue	Ferda Fidan	Actes sud	Arles

2002	Daglarca, Fazil Husnu	L'oiseau à quatre ailes	Ahmet Soysal	Cheyne	Chambon- sur- Lignon
2002	Ince, Özdemir	On meurt à moins	Ismet Birkan	Le Cherche Midi	Paris
2002	Nâzım Hikmet	De l'espoir à vous faire pleurer de rage	Münevver Andaç	Parangon	Lyon
2002	Nâzım Hikmet	Paysages humains	Münevver Andaç	Parangon	Lyon
2002	Nâzım Hikmet	Paysages humains (Paperback)	Münevver Andaç	La Découverte	Paris
2002	Nâzım Hikmet	La vie est belle mon vieux	Münevver Andaç	Parangon	Lyon
2002	Nâzım Hikmet	Vivre comme un arbre, seul et libre, vivre en frères comme les arbres d'une forêt	Erhan Turgut (ed.)	Turquoise	Levallois- Perret
2002	Mehmet Muhyiddin Üftâde	Le dîvân	Paul Ballanfat	Deux oceans	Paris
2002	Antology	Contes et légendes deTurquie	Rémy Dor	Flies France	Paris
2003	Ali, Sabahattin	Youssef le taciturne	Paul Dumont	Serpent à Plumes	Monaco
2003	Babür, Zahîreddin	Le livre de Babur : mémoires de Zahiruddin Muhammad Babur de 1494 à 1529 (Re-edition)	Jean-Louis Bacqué-Grammont	POF	Aurillac
2003	Göle, Nilüfer	Musulmanes et modernes: voile et civilisation en Turquie	Jeanine Riegel	La Découverte	Paris
2003	Gürsel, Nedim	Balcon sur la Méditerranée	Esther Heboyan et Timour Muhidine	Seuil	Paris
2003	Gürsel, Nedim	Les turbans de Venise (Paperback)	Timour Muhidine	Seuil	Paris
2003	Gürsel, Nedim	Le voyage de Candide à Istanbul	Esther Heboyan	Comp'ACT	Chambéry
2003	Erdogan, Asli	La ville dont la cape est rouge	Esin Soysal Dauvergne	Actes sud	Arles

2003	Mağden, Perihan	Meurtres d'enfants messagers	Sylvie Taussig et Cemil Ulu	Actes sud	Arles
2003	Mungan, Murathan	Quarante chambres aux trois miroirs	Alfred Depeyrat	Actes sud	Arles
2003	Nâzim Hikmet	De l'espoir à vous faire pleurer de rage	Münevver Andaç	Parangon	Lyon
2003	Pamuk, Orhan	Mon nom est Rouge (Paperback)	Gilles Authier	Gallimard	Paris
2004	Anar, Ihsan Oktay	Le traité de mécanique: les vies incroyables et joviales des ingénieurs d'antan	Ferda Fidan	Actes sud	Arles
2004	Batur, Enis	La pomme: une tentative de roman sur les techniques de tissage	Ferda Fidan	Actes sud	Arles
2004	Gürsel, Nedim	Au pays des poisons captifs : une enfance turque	Esther Heboyan	Bleu autour	Saint-Pourçain-sur-Sioule
2004	Ibrahim, Abdürrechid	Un Tatar au Japon: voyage en Asie (1908-1910)	François Georgeon and Isik Tamdogan-Abel	Actes sud	Arles
2004	Kemal, Yachar	Regarde donc l'Euphrate charrier le sang, Vol. 1. Une histoire d'île	Altan Gokalp	Gallimard	Paris
2004	Nâzim Hikmet	La Joconde et Si-Ya-Ou	Abidine Dino	Parangon	Lyon
2004	Yirmisekiz Mehmet Efendi	Le paradis des infidèles: relation de Yirmisekiz Celebi Mehmed Efendi, ambassadeur ottoman en France sous la Régence	Julien-Claude Galland	La Découverte	Paris
2004	Yunus Emre	Les chants du pauvre Yunus	Gérard Pfister	Arfuyen	Paris
2004	Yücel, Tashin	Vatandas	Noémi Cingöz	Rocher	Paris

2005	Batur, Enis	Ottomanes: autochromes de Jules Gervais-Courtellemont	Gül Mete-Yuva	Bleu autour	Saint-Pourçain-sur-Sioule
2005	Cumali, Necati	Le dernier seigneur des Balkans	Orhan Altan	Esprit des péninsules	Paris
2005	Gürsel, Nedim	Mirages du Sud: récits	Marie Davée	Seuil	Paris
2005	Ince, Özdemir	Mani est vivant !	Ferda Fidan	Al Manar	Paris
2005	Meriç, Nezihe	Les matins de Benguisu	Noémi Cingöz	l'Inventaire	Paris
2005	Nâzim Hikmet	Ceci est un rêve	Noémi Cingöz	l'Espace d'un instant	Paris
2005	Pamuk, Orhan	Neige	Jean-François Pérouse	Gallimard	Paris
2005	Antology	10 contes de Turquie	Anne Georges	Castor poche-Flammarion	Paris
2006	Aykol, Esmahan	Meurtre à l'hôtel du Bosphore	Alfred Depayrat	Buchet Chastel	Paris
2006	Burak, Sevim	La voix de son maître (Sahibinin Sesi, Istanbul 1965-1982)	Marie-Christine Varol et Timour Muhidine	l'Espace d'un instant	Paris
2006	Cengiz, Metin	Après la tempête : et autres poèmes	Metin Cengiz et Gérard Augustin	L'Harmattan	Paris
2006	Cetin, Fethiye	Le livre de ma grand-mère	Valérie Gay-Aksoy	Ed. de l'Aube	La Tour d'Aigues
2006	Erdogan, Asli	Le mandarin miraculeux	Jean Descat	Actes sud	Arles
2006	Kirikkanat, Mine G.	La malédiction de Constantin		Métailié	Paris
2006	Livaneli, Zülfü	Délivrance	Shirin Melikoff	Gallimard	Paris

2006	Tanpınar, Ahmet Hamdi	Pluie d'été	Haldun Bayrı	Actes sud	Arles
2006	Yunus Emre	Le petit livre des conseils	P. André Duchemin	Arfuyen	Paris
2006	Yücel, Tashin	Les cinq derniers jours du Prophète	Noémi Cingöz	Rocher	Monaco
2006	Antology	Absurdités et paradoxes de Nasr Eddin Hodja	Jean-Louis Maunoury	Phébus	Paris
2006	Antology	Lune et prune (Bilingual)	Rémy Dor	Langues et Mondes-	Paris
2007	Ali, Sabahattin	La Madone au manteau de fourrure	Jean Descat	Serpent à Plumes	Monaco
2007	Abasiyanik, Sait Faik	Une histoire pour deux	Rosie Pinhas-Delpuech	Bleu autour	Saint-Pourçain-sur-Sioule
2007	Abasiyanik, Sait Faik	Un homme inutile	Alain Mascarou	Bleu autour	Saint-Pourçain-sur-Sioule
2007	Abasiyanik, Sait Faik	Un serpent à Alemdag	Rosie Pinhas-Delpuech	Bleu autour	Saint-Pourçain-sur-Sioule
2007	Cumali, Necati	Le dernier seigneur des Balkans (Paperback)	Orhan Altan	Librairie Générale Française	Paris
2007	Cumali, Necati	Macédoine 1900	Faruk Bilici	Sindbad	Paris
2007	Gürsel, Nedim	De ville en ville: ombres et traces	Esther Heboyan	Seuil	Paris
2007	Hikmet, Nâzım	Le globe	Charles Dobzynski	Rue du Monde	
2007	Gürsel, Nedim	Un long été à Istanbul (Paperback)	Zeynep Tolgay-Bozdemir	Gallimard	Paris

2007	Meriç, Nezihe	Les matins de Benguisu	Noémi Cingoz	l'Inventaire	Paris
2007	Pamuk, Orhan	Istanbul: souvenirs d'une ville	Savaş Demirel, Valérie Gay-Aksoy	Gallimard	Paris
2007	Pamuk, Orhan	Neige (Paperback)	Jean-François Pérouse	Gallimard	Paris
2007	Somer, Mehmet Murat	On a tué Bisou!	Gökmen Yilmar	Actes sud	Arles
2007	Yirmisekiz Mehmet Çelebi	Le paradis des infidèles : relation de Yirmisekiz Celebi Mehmed Efendi, ambassadeur ottoman en France sous la Régence	Julien-Claude Galland	La Découverte	Paris
2007	Antology	Lune et prune (Bilingual)	Rémy Dor	Langues et mondes- l'Asiathèque	Paris
2008	Altan, Ahmet	L'amour au temps des révoltes	Alfred Dupeyrat	Actes sud	Arles
2008	Batur, Enis	D'autres chemins	Ferda Fidan	Actes sud	Arles
2008	Batur, Enis	D'une bibliothèque l'autre: essai (Paperback)	François Skvor	Bleu autour	Saint-Pourçain-sur-Sioule
2008	Çetin, Fethiye	Le livre de ma grand-mère (Paperback)	Alexis Krikorian et Laurence Djolokian	Ed. de l'Aube	La Tour-d'Aigues
2008	Cücenoglu, Tuncer	Avalanche	Murat Aykaç Erginöz et Valérie Gay-Aksoy	l'Espace d'un instant	Paris

2008	Füruzan	Pensionnaire d'Etat	Elif Deniz et Pierre Vincent	Bleu autour	Saint-Pourçain-sur-Sioule
2008	Gürsel, Nedim	La première femme	Anne-Marie Toscan du Plantier	Points	
2008	Gürsel, Nedim	Les turbans de Venise (Paperback)	Timour Muhidine	Points	
2008	Karaosmanoglu, Yakup Kadri	Ankara	Ferda Fidan	Turquoise	Levallois-Perret
2008	Kirkyacharian, Manuel	MK, récit d'un déporté arménien, 1915: dix années d'errance parmi les Kurdes et les Syriaques: témoignage	Elif Saner and François Skvor	Turquoise	Levallois-Perret
2008	Mungan, Murathan	Tchador (Paperback)	Jean Descat	Actes sud	Arles
2008	Pamuk, Orhan	Istanbul: souvenirs d'une ville (Paperback)	Savaş Demirel, Valérie Gay-Aksoy	Gallimard	Paris
2008	Sabahattin Ali	Le diable qui est en nous	Jean Descat	Serpent à Plumes	Monaco
2008	Shafak, Elif	Bonbon Palace	Valérie Gay-Aksoy	Phébus	Paris
2008	Somer, Mehmet Murat	Hécatombe chez les élues de Dieu	Gökmen Yilmaz	Ed. du Masque	Paris
2008	Tanpınar, Ahmet Hamdi	L'institut de remise à l'heure des montres et des pendules	Timour Muhidine	Actes sud	Arles
2008	Umit, Ahmet	Le pantin	Noémi Cingöz	Rocher	Paris
2008	Yashin, Mehmet	Constantinople n'attend plus personne: poèmes et essais	Alain Mascarou	Bleu autour	Saint-Pourçain-sur-Sioule

TÜRKÇEDEN İNGİLİZCEYE ÇEVİRİLEN ESERLER BİBLİYOGRAFYASI (1999-2008)⁷

Yayın Yılı	Yazar Adı	Başlık	Çevirmen adı	Yayınevi	Yer
1999	----	----	----	----	----
2000	Atasü, Erendiz	The Other Side of the Mountain	Elizabeth Maslen with the author	Milet Publishing	London
2000	Nesin, Aziz	Dog Tails	Joseph S. Jacobson	Southmoor Studios	Utah
2000	Nesin, Aziz	Istanbul Boy: Middle School Years: The Autobiography of Aziz Nesin, Part IV	Joseph S. Jacobson	Southmoor Studios	Utah
2000	Uzuner, Buket	Mediterranean Waltz	Pelin Ariner	Remzi Kitabevi	Istanbul
2001	Çapan, Cevat	Where Are You, Susie Petschek? The Poems of Cevat Çapan	Michael Hulse with the poet	Arc Publications	Todmorden
2001	Fürüzan	A Summer Full of Love	Damian Croft	Milet Publishing	London
2001	Izgü, Muzaffer	Radical Niyazi Bey	Damian Croft	Milet Publishing	London
2001	İlgaz, Rifat	Fourth Company	Damian Croft	Milet Publishing	London
2001	Nesin, Aziz	Hayri the Barber Surnâmé	Joseph S. Jacobson	Southmoor Studios	Utah
2001	Pamuk, Orhan	My Name is Red	Erdağ Göknar	Faber and Faber	London & New York
2001	Tanpınar, Ahmet Hamdi	The Time Regulation Institute	Ender Gürol	Turko-Tatar Press	Madison

⁷ 1999-2008 yılları arasında Türkçeden İngilizceye çevirilen eserlerin bibliyografyası için, 2004 yılına kadar Paker ve Yılmaz'ın çalışmaları, 2004-2008 yılları arası için ise Horzum ve Ağın'ın çeviri bibliyografyaları esas alınmıştır. Bu bibliyografyalardaki bilgiler, İngiltere'nin milli kütüphanesi The British Library'nin sağladığı veriler, TEDA projesi kapsamında çevirilen eserlerin listesi ve online kitapçıkların verileri ile doğrulanmıştır.

2001	Tekin, Latife	Dear Shameless Death	Saliha Paker and Mel Kenne	Marion Boyars	London & New York
2001	Uzuner, Buket	A Cup of Turkish Coffee	Pelin Ariner	Milet Publishing	London
2001	Yashin, Mehmet	Don't Go Back to Kyrenia	Taner Baybars	Middlesex University Press	London
2002	Hikmet, Nazım	Beyond the Walls: Selected Poems	Ruth Christie, Richard McKane and Talat Sait Halman	Avril & Yapı Kredi Yayınları	London
2002	Hikmet, Nazım	Human Landscapes from My Country	Randy Blasing and Mutlu Konuk	Persea Books	New York
2002	Karasu, Bilge	Death in Troy	Aron Aji	City Lights Books	San Fransisco
2002	Nesin, Aziz	Out of the Way! Socialism's Coming	Damian Croft	Milet Publishing	London
2002	Nesin, Aziz	Socialism Is Coming: Stand Aside	Joseph S. Jacobson	Southmoor Studios	Utah
2002	Uzuner, Buket	The Sound of Fishsteps	Pelin Ariner	Remzi Kitabevi	Istanbul
2003	Karasu, Bilge	The Garden of Departed Cats	Aron Aji	New Directions Publishing	New York
2003	Kemal, Orhan	Gemilé	Cengiz Lugal	Anatolia Publishing	Istanbul
2003	Kemal, Orhan	The Idle Years (The Story of a Small Man 2)	Cengiz Lugal	Anatolia Publishing	Istanbul
2003	Kemal, Orhan	My Father's House (The Story of a Small Man 1)	Cengiz Lugal	Anatolia Publishing	Istanbul

2003	Kemal, Orhan	The Prisoners	Cengiz Lugal	Anatolia Publishing	Istanbul
2003	Mağden, Perihan	The Messenger Boy Murders	Richard Hamer	Milet Publishing	London
2003	----	Turkey Inside Out. Descant 121 Summer 2003, Vol.34, No.2	(ed.) Karen Mulhallen, (guest ed.) Cem Akaş		
2004	Berk, İlhan	Selected Poems by İlhan Berk	Önder Otçu (ed.)	Talisman House Publishing	Jersey City
2004	Kulin, Ayşe	Photo “Sabah” Pictures	Martina Keskin-tepe	Epsilon	Istanbul
2004	Kür, Pınar	A Crazy Tree	Ruth Christie	Epsilon	Istanbul
2004	Matur, Bejan	In the Temple of a Patient God	Ruth Christie	Arc Publications	Todmorden
2004	Faik, Sait	Sleeping in the Forest: Stories and Poems	Talat S. Halman & Jayne Warner (eds)	Syracuse University Press	New York
2004	Pamuk, Orhan	Snow	Maureen Freely	Faber and Faber	London & New York
2004	Şafak, Elif	The Flea Palace	Müge Göçek	Marion Boyars	London & New York
2004	----	“I’ve Always Remembered You on Moonlit Nights” from Paranın Cinleri	Ruth Christie	Epsilon	Istanbul
2005	Mağden, Perihan	2 Girls	Brenden Freely	Serpent’s Tail	London
2005	Pamuk, Orhan	Istanbul: Memories and the City	Maureen Freely	Random House	New York
2005	Şeyh Galip	Beauty and Love	Victoria Rowe Holbrook	Modern Language	New York

				Association Texts and Translations	
2005	----	Nightingales and Pleasure Gardens: Turkish Love Poems	Talat S. Halman & Jayne Warner (eds) Clifford Endres, Saliha Paker, Selhan Savcıgil	Syracuse University Press	New York
2006	Batur, Enis	Ash Divan. Selected Poems of Enis Batur	Endres, Mel Kenne, Ronald Templin, Coşkun Yerli	Talisman House Publishing	Jersey City, NJ
2006	Berk, İlhan	A Leaf About to Fall. Selected Poems	George Messo	Salt Publishing	Cambridge
2006	Eray, Nazlı	Orpheus	Robert Finn	University of Texas Press	Austin
2006	Halman, Talat S.	The Turkish Muse. Views and Reviews, 1960s-1990s	Jayne L. Warner (ed)	Syracuse University Press	New York
2006	Kulin, Ayşe	Last Train to Istanbul	John W. Baker	Everest	Istanbul
2006	Livaneli, Zülfü	Bliss	Çiğdem Aksoy	St. Martins Press	New York
2006	Pamuk, Orhan	The Black Book, (with an afterword)	Maureen Freely	Faber and Faber	
2006	Shafak, Elif	The Gaze	Brenden Freely	Marion Boyars	
2006	Şahin, Osman	Tales From the Taurus	ed. Jean Carpenter Efe	Bogaziçi University Press	Istanbul
2006	----	Contemporary Turkish Poetry: A Selection	ed. Suat Karantay	Bogaziçi University Press	Istanbul

2007	Başar, Kürşat	Music by My Bedside	Çiğdem Aksoy From	Everest	Istanbul
2007	Erdoğan, Aslı	The City in Crimson Cloak	Amy Spangler	Soft Skull	Brooklyn, New York
2007	Fergar, Feyyaz Kayacan	Mrs. Valley's War. The Shelter Stories of Feyyaz Kayacan Fergar	Ruth Christie & Selçuk Berilgen	Rockingham Press	
2007	Kulin, Ayşe	Aylin: English Edition	Dara Çolakoğlu	Remzi Kitabevi	Istanbul
2007	Özdamar, Emine Sevgi	The Bridge of the Golden Horn	Martin Chalmers (trans. from German)	Serpent's Tail	UK
2007	Rifat, Oktay	Poems of Oktay Rifat	Ruth Christie & Richard McKane	Anvil Press	London
2007	Tekin, Latife	Swords of Ice	Saliha Paker & Mel Kenne	Marion Boyars	London/New York
2007	----	Quarelling with God: Mystic Rebel Poems of the Derwishes of Turkey	Jennifer Ferraro & Latif Bolat	White Cloud Press	USA
2008	Ağaoğlu, Adalet	Summer's End	Figen Bingül	Talisman House Publishing	USA
2008	Berk, İlhan	Book of Things	George Messo	Salt Publishing	Cambridge
2008	Berk, İlhan	Madrigals	George Messo	Shearsman Books	
2008	Tanpınar, Ahmet Hamdi	A Mind at Peace	Erdağ Gökнар	Archipelago Books	USA
2008	----	Fifty Years of Turkish Drama	ed. Talat S. Halman	Syracuse University Press	USA